

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Υπάρχει μια σύγχυση για τις πρώτες ελληνόγλωσσες εφημερίδες, που κυκλοφόρησαν στη Θεσσαλονίκη. Η σύγχυση αυτή δημιούργησε την κοινή πεποίθηση ότι η πρώτη ελληνόγλωσσα εφημερίδα εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1875 από το Σοφ. Γκάρπολά και είναι ο "Ερμής"¹.

Η σύγχυση αυτή οφείλεται, ίσως, στη λεπτή διάκριση ανάμεσα στις "ελληνόγλωσσες" και στις "ελληνικής ιδιοκτησίας" εφημερίδες, δηλαδή στο αν ο εκδότης τους είναι Έλληνας ή Τούρκος Χριστιανός. Εξ άλλου η αποτυχία στην έκδοση μιάς εφημερίδας είναι δυνατό να δημιουργήσει την εντύπωση ότι μία νέα προσπάθεια είναι η πρώτη. Όπως γράφει ο Χρ. Λαμπρινός², χωρίς να δίδει επαρκείς πληροφορίες, "οι Έλληνες της Θεσσαλονίκης προσπαθούσαν να εκδώσουν δική τους εφημερίδα (...). Οι προσπάθειες είχαν αρχίσει από την εποχή των τουρκικών μεταρρυθμίσεων, του "Τανζιμάτ", το 1854".

Ο Γ. Αναστασιάδης γράφει ότι "οι πρώτες προσπάθειες για την έκδοση εφημερίδας φαίνεται ότι άρχισαν (...) την εποχή των τουρκικών "μεταρρυθμίσεων" -Τανζιμάτ αλλά δεν τελεσφόρησαν κυρίως γιατί η Οθωμανική διοίκηση δίσταζε να χορηγήσει άδεια έκδοσης

1. Βλέπε "Πολιτικά Νέα" της 20ης Ιανουαρίου 1912, όπου δημοσιεύεται νεκρολογία του "ιδρυτού και διευθυντού του πρώτου δημοσιογραφικού ενταύθα οργάνου". Εξ άλλου στο πρώτο φύλλο του "Ερμή" της 13ης Μαΐου 1875 στο "Πρόγραμμα" του γράφει ότι "δεν είναι καιρός προς σύστασιν και ενός φύλλου το οποίο να χρησιμεύσει ως όργανον των αναγκών του τόπου (...) δεν είναι ανάγκη εθνικής φιλοτιμίας η πρωτοβουλία τιαυτής επιχειρήσεως;".

2. Χρ. Λαμπρινός: "Συνοπτική Ιστορία του Τύπου της Θεσσαλονίκης", στη "Νέα Εστία" των Χριστουγέννων του 1985, σελ. 269.

ελληνικής εφημερίδας σε μια πόλη που ήταν κέντρο εθνικού αναβρασμού και ιδεολογικών ζυμώσεων"³.

Υπάρχουν πληροφορίες που δεν μπορεί να αγνοηθούν, ότι δηλαδή πριν από τον "Ερμή" είχαν εκδοθεί στη Θεσσαλονίκη και άλλες "ελληνόγλωσσες" αλλά και ελληνικές εφημερίδες, περισσότερες μάλιστα από μία. Σύμφωνα με μια πληροφορία-που παρά τις έρευνες⁴ δεν επιβεβαιώνεται-, το 1864 εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη από τον Ιωάν. Δέμπο εβδομαδιαία εφημερίδα με τον τίτλο "Τελάλης", που κυκλοφόρησε επί έξη μήνες κάθε Σάββατο. Η πληροφορία αναφέρεται από το Γιώργο Βιβιλάκη⁵, ο οποίος γράφει ότι τη δανείστηκε "από το περιοδικό "Ζουρνάλ" του 1905, που εξέδιδε ο Σααδή Λεβή". Ας προστεθεί ότι σε άλλο σημείο την αναφέρει με τον τίτλο "Τηλέγραφος". Δυστυχώς, δεν διασώθηκαν φύλλα του περιοδικού αυτού, ούτε αναφέρεται από άλλον η πληροφορία. Ο Σααδή Λεβή, δημοσιογράφος της Θεσσαλονίκης (1870-1959) εξέδιδε πραγματικά την εποχή εκείνη διάφορα έντυπα, αλλά περιοδικό με τον τίτλο "Ζουρνάλ" δεν είναι γνωστό ότι εξέδωσε, εκτός αν πρόκειται για την εφημερίδα "Ζουρνάλ ντε Σαλονίκ", που επίσης δεν διασώθηκαν φύλλα της του 1905. Εξ άλλου, στο κείμενο του Γ. Βιβιλάκη υπάρχουν ανακρίβειες και τυπογραφικά λάθη, που δικαιολογούν κάθε επιφύλαξη για τα αναφερόμενα. Επίσης χρειάζεται να επισημανθεί ότι είναι πιθανόν να πρόκειται για χειρόγραφες εφημερίδες, αλλά αυτό είναι εικασία.

Υπάρχει εξ άλλου μια ένδειξη στην αθηναϊκή εφημερίδα "Εθνικόν Πνεύμα"⁶, η οποία αναγγέλλοντας την έκδοση της εφημερίδας "Ερμής" τη χαρακτηρίζει ως "νέα εφημερίδα" χωρίς όμως αυτό να

3. Γεώργ. Αναστασιάδης: "Σημειώσεις για την Ιστορία των εφημερίδων της Θεσσαλονίκης" στο περιοδικό "Παρατηρητής" τεύχος 21-22, καλοκαίρι 1993, σελ. 111.

4. Στο Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου των Εξωτερικών αλλά και σε διάφορες πηγές.

5. Γιώργος Βιβιλάκης: "Μπαράζ εκδόσεως εφημερίδων από το 1864 ως το 1924 στη Θεσσαλονίκη", εφημερίδα "Ελληνικός Βορράς", 23 Δεκεμβρίου 1984.

6. "Εθνικόν Πνεύμα" της 18ης Μαΐου 1875.

σημαίνει ότι είναι "νέα" ελληνική-ελληνόγλωσση ή "νέα" στη Θεσσαλονίκη, όπου εκδίδονταν και τουρκόγλωσσες ή εβραϊόγλωσσες. Εκτός όμως από τις ασαφείς αυτές πληροφορίες για ελληνόγλωσση εφημερίδα, είναι βέβαιο πως την εποχή αυτή κυκλοφόρησε και στα ελληνικά η εφημερίδα, που εξέδωσε η τουρκική διοίκηση με τον "γενικό τίτλο" "Σελανίκ"(=Θεσσαλονίκη), από το όνομα του Βιλαετίου της Θεσσαλονίκης, όπως εξέδωσε και σε άλλα βιλαέτια. Πρόκειται για την εφημερίδα "*Θεσσαλονίκη*", που εκδόθηκε το 1869, με ύλη ειδησεογραφική και επιστημονικο-φιλολογικο-οικονομική και που εκδιδόταν επίσης στα εβραϊκά (ισπανο-εβραϊκά), στα βουλγαρικά και, φυσικά, στα τουρκικά. Σκοπός των κρατικών αυτών εφημερίδων ήταν να διατυπώνουν τις θέσεις της κεντρικής κυβερνήσεως, να δημοσιεύουν τις αποφάσεις που λαμβάνονταν, να προβάλλουν τα έργα του Βαλή (του διοικητή του βιλαετίου) και να προπαγανδίζουν για την ευημερία, την τάξη και την ασφάλεια, που επικρατούσε στην περιοχή και στη χώρα⁷.

Έτσι η "*Θεσσαλονίκη*", σαν ελληνόγλωσση έκδοση της τουρκικής εφημερίδας "Σελανίκ" (=Θεσσαλονίκη) μπορεί να θεωρηθεί ως η πρώτη βέβαιη ελληνόγλωσση εφημερίδα της Θεσσαλονίκης. Η εφημερίδα ήταν οκτασέλιδη σε 4ο σχήμα και την αποτελούσαν τέσσερα δισέλιδα τμήματα, όσα και οι γλώσσες στις οποίες εκδιδόταν, σε ενιαίο σώμα. Το κάθε τμήμα είχε τίτλο την ονομασία του βιλαετίου στη γλώσσα του: "Σελανίκ" το τουρκικό, "Σαλονίκ" το εβραϊκό, "Θεσσαλονίκη" το ελληνόγλωσσο και "Σολούν" το βουλγαρόγλωσσο, το οποίο όμως εκδόθηκε για λίγους μήνες. Η ανάγνωση από το τέλος στα τουρκικά και στα εβραϊκά επέτρεπε να βρίσκονται στην πρώτη σελίδα, είτε μπροστά είτε πίσω, ανάλογα με τη δίπλωση της τα τμήματα των πολυπληθέστερων πληθυσμών, το ελληνικό και το τουρκικό, ενώ τα ακολουθούσαν αντίστοιχα το βουλγαρόγλωσσο και το εβραϊκό. Ο τεχνικός συνδυασμός αυτός ίσως ήταν η αιτία να

7. Η πρώτη παρουσίαση της εφημερίδας έγινε από τον Μανώλη Κανδυλάκη με την εισήγηση "Η πρώτη εφημερίδα της Θεσσαλονίκης. Η τουρκο-ελληνο-εβραϊο-βουλγαρική "Θεσσαλονίκη" στο ΙΔ' Συνέδριο της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας το Μάιο του 1993. Βλέπε Πρακτικά, σελ. 431-443.

εκδοθεί η εφημερίδα στα βουλγαρικά, με τη μικρή πληθυσμιακή παρουσία και ακόμη με τη μικρότερη αναγνωσιμότητα.

Στην προμετωπίδα του τίτλου της έγραφε ότι ήταν "εφημερίς του νομού Θεσσαλονίκης εκδιδόμενη κατά Δευτέραν και Πέμπτην" και εξηγούσε ότι διαπραγματευόταν "κυρίως περί γεωργίας και εμπορίου συγχρόνως δε περιέχουσα και όσας το δυνατόν ειδήσεις εσωτερικάς και εξωτερικάς". Η ετησία συνδρομή της ήταν 50 γρόσια, η εξάμηνη 35 γρόσια και η τρίμηνη 20 γρόσια "εκτός των ταχυδρομικών εξόδων για τα έξω μέρη". Τέλος δήλωνε ότι "επιστημονικά, φιλολογικά και εν γένει κοινωφελείς διατριβαί εισίν δεκταί προς δημοσίευσιν".

Σημαντικές πληροφορίες για την εφημερίδα "Θεσσαλονίκη" - αλλά σε πολλά σημεία ασαφείς- περιέχονται σε δύο αναφορές (στις 11 και 26 Μαρτίου 1870) του Έλληνα Προξένου στη Θεσσαλονίκη Κων. Βατικιώτη προς τον Υπουργό των Εξωτερικών Σπ. Βαλαωρίτη, οι οποίες διασώζονται στο Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών⁸. Στις προξενικές αναφορές αναγράφεται ότι τότε είχε κυκλοφορήσει το 96ο φύλλο στο οποίο είχαν δημοσιευθεί ανακρίβειες και ειρωνικός σχολιασμός τους για τον Έλληνα Βασιλέα. Στην πρώτη αναφορά μεταξύ των άλλων αναγράφονται ότι "όπως εν εκάστη πρωτευούση νομού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ούτω και εν τη πόλει ταύτη, έδρα νομού Μακεδονίας, εκδίδεται νομαρχιακή εφημερίς, τουρκιστί, ελληνιστί, εβραϊστί και βουλγαριστί. Η τετράγλωσσος αύτη εφημερίς εκδιδόμενη εντός του Διοικητηρίου, εκ των πιεστηρίων του Διοικητηρίου, υπό υπαλλήλων μισθοδοτουμένων υπό της Γενικής Διοικήσεως ως και υπό την έμπνευσιν του Γενικού Διοικητού και την επιτήρησιν αυτού (...) θεωρείται επίσημος εφημερίς της Οθωμανικής Κυβερνήσεως. Σκοπόν προτίθεται η έκδοσις της εφημερίδος ταύτης την εξύμνησιν της προόδου του Οθωμανικού Κράτους, των φιλολάων διαθέσεων της Α.Μ. του Σουλτάνου και της Κυβερνήσεως του ως και την κατάκρισιν του ομόρου ελληνικού έ-

8. Βλέπε Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, Φάκελος 83 έτους 1870, Υποφάκελος "Αναίρεσις ανακριβειών".

